

Emre Aracı

emre.araci@andante.com.tr

Guatelli Paşa'ya verildiği söylenen el yazması notaların esrarengiz hikâyesi

Türkiye'de Batı müziği tarihinin önemli isimleri arasında yer alan Callisto Guatelli Paşa'ya Sultan Abdülaziz tarafından verilen el yazması, iddia edildiği gibi Mozart'ın o güne kadar ortaya çıkarılmamış bir eseri miydi? Bu esrarengiz eser hangi yolla Paşanın elinden çıkarak Londra'ya ulaşmış ve bu şehirde düzenlenen bir konserde ilk kez icra edilmişti?

Meşhur İngiliz piyano yapımcısı Broadwood'un Londra'daki mağazasında 28 Şubat 1905 Salı öğleden sonra enteresan bir resital gerçekleşti. *The Times* gazetesinde ertesi günü çıkan kritik yazısında Miss Grace Sunderland ve Mr Frank Thistleton'ın konserlerinde hemen hemen her zaman 17. ve 18. yüzyıldan kalma unutulmuş eserleri gün ışığına çıkartmaktaki gayretleri övülerek yine Londra sosyetesinin karşısına yepyeni keşiflerle çıkmış olduklarının haberi verilmekteydi. Broadwood piyanolarının muhtemelen o zamanlar Conduit Street'te bulunan büyük teşhir salonunda gerçekleşen ikilinin bu beşinci konserinde önce Antony Holborne adında Kraliçe I. Elizabeth'in maiyetinde görevli bir centilmenin bestelemiş olduğu ve 1599'da yayımladığı "Pavans, Galliards, Almains" türü hafif dans havaları yaylı beşli olarak çalınmış ve ardından çok heyecan verici, yeni ortaya çıkan bir keşif, ilk

defa Londra'da seslendirilmişti. Bu eser Mozart'ın hiç bilinmeyen, Ludwig von Köchel'in kataloğunda da yer almayan, tamamlanmamış bir piyano triosundan Re majör Rondo'ydu.

Mozart'ın eksik de olsa yepyeni bir eseri haklı olarak Londra müzik çevrelerinde büyük ilgi uyandırmış, *The Times* muhabiri de konseri dinlemek üzere o Salı öğleden sonra Broadwood'un teşhir salonunda hazır bulunarak "Mozart'ın rontosu maestronun oda müziği stilini ortaya koyan harika örneklerden bir tanesi ve bestelendiği andaki kadar kulağa enfes bir tazelikte ve son derece melodik geldi" ifadesiyle heyecanını dile getirmişti. Yazmanın açılış Allegro'su 100 ölçüden oluşmakta olup, son 33 ölçüsü eksikti. Sondaki rondo ise 255 ölçüden oluşmaktaydı. Orta bölüm ise tamamen kayıptı. Londra'daki British Museum'da keşfedilen yazma 1904 senesinde yeni Köchel kataloğu hazırlanırken farkedilmiş, notanın dört porte üzerine

yazılmış olmasından ötürü de 1881'den o zamana kadar müze katalogunda iki piyano için bestelendiği yanlışlıkla belirtilmişti.

The Times gazetesinin haberine bakılırsa esasında Londra'da ortaya çıkan bu Mozart yazması 1905'te pek âlâ İstanbul'da padişahın saray kütüphanesinde duruyor da olabilirdi. İşte bu noktada topraklarımızdan çok uzaklarda Broadwood salonundaki bir asır önce gerçekleşen bu Mozart keşif konseri hiç beklenmedik bir şekilde müzik tarihçemizin yine bilinmeyenleri arasında bizi şaşırtan bir kıvılcım gibi karanlıkta parlamaya başlıyor. Gazete notanın British Museum'a geliş öyküsünü şöyle aktarmaktaydı: Bu yazma Sultan Abdülaziz'e 1867'de gerçekleşen meşhur Avrupa seyahati sırasında Viyana'ya uğradığı zaman İmparator Franz Joseph tarafından ziyaretinin bir anısı olarak hediye edilmişti. Padişah da yazmayı İstanbul'a dönüşünde başmüzis-

Broadwood piyanolarının bir ilânı

Sultan Abdülaziz (Max Fruchtermann kartpostalı)

İmparator Franz Joseph (Franz Russ, Jr, 1870)

Callisto Guatelli Paşa

yeni ve piyano öğretmeni olan İtalyan asıllı Callisto Guatelli Paşa'ya vermiş, Guatelli Paşa'nın oğlu ise sonradan bu yazmayı Londra'da koleksiyoner Julian Marshall'a satmıştı. 1881'de Marshall'ın geniş koleksiyonu British Museum tarafından satın alınca da Mozart'ın yazması müze arşivine dahil olmuştu.

Endüstriyel yatırımları olan Yorkshire'lı bir aileye mensup bulunan Julian Marshall 19. yüzyılda Kraliyet Kütüphanesi'nden sonra İngiltere'deki en önemli ve zengin özel müzik kütüphanelerinden birisini oluşturmuş bir koleksiyoner olarak tarihe geçmişti. Purcell, Haydn, Mozart ve Beethoven yazmalarından oluşan geniş koleksiyonunu uzun ve meşakkatli pazarlıklardan sonra taksitle British Museum'a satarak bugün British Library'deki önemli müzik yazmalarının biraraya getirilmesinde büyük rol oynadı. Guatelli Paşa'nın oğlundan aldığı söylenen adı geçen yazma ise bugün hâlâ Londra'da, "Add MS 31748" kayıt numarasıyla British Library'nin arşivinde korunmakta. Nitekim internet üzerinden ulaşılabilen British Library katalog kayıtlarında da *The Times*'in haberini doğrulayan, yazmanın bir zamanlar Sultan Abdülaziz'e ait olup, sonradan Guatelli Paşa'nın oğlu W. Guatelli Bey tarafından satılmış olduğuna dair aynı açıklama göze çarpmakta. "Compositions by Wolfgang Amadeus Mozart and others" (Wolfgang Amadeus Mozart ve diğerlerine ait besteler) başlığını taşıyan 54 sayfalık ciltlenmiş yazmalar kitabında diğer besteler arasında yer alan bu yazmanın dijital görüntülerine kütüphanenin internet sitesinden de ulaşmak mümkün. Bu toplam altı eserlik yazma albümünde diğer parçaların birincisi Mozart'ın kendi eliyle kopyaladığı Georg Reutter'in dört sesli ve org eşlikli, bana Oscar Wilde'in aynı adlı edebi eserini hatırlatan, *De Profundis* bestesi. Son eser ise Mozart'ın Do minör K 516b yaylı çalgılar beşlisi. Sultan Abdülaziz'e ait olduğu belirtilen notalar ise albümün iki, üç, dört ve beşinci parça-

larını oluşturmaktadır.

Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph tarafından Mozart'a atfedilen bir yazmanın Sultan Abdülaziz'e hediye edilerek bunun Guatelli Paşa'ya verilmiş olması ve ardından da Guatelli'nin oğlunun notayı devrinin en önemli İngiliz nota koleksiyonerine satmış olması, üstelik bu bilginin de British Library gibi dünyanın önde gelen kütüphanelerinden bir tanesinin resmi websitesinde kayda geçmiş olması, geçekten de inanılması güç bir bilmece gibi karşımıza çıkıyor. Dahası böyle bir hikâyenin gerçekliğini tesbit etmek için ne yazık ki elimizde yeterli ipucunun olmayışı da insanın bu yazınlara inancısını güçleştirmiyor değil. Ancak yine de Marshall'ın el yazması notayı Guatelli Paşa'nın oğlundan almış olması muhtemel olabilir; zira Guatelli Paşa'nın oğlu o devir Osmanlı İmparatorluğu'nun Londra Büyükelçiliği'nde görev yapmaktaydı.

Bu kıymetli yazmaların ortaya çıkışının esrarengiz hikâyesi bir tarafa Mozart'a ait olup olmadıkları da 1905'teki konserin ardından derhal şüphe konusu oluşturdu. Meşhur Fransız müzikolog ve Mozart yazmaları uzmanı, Adnan Saygun gibi Schola Cantorum'da Vincent d'Indy'nin öğrencisi olmuş olan, Kont Georges Poulaïn de Saint-Foix 1920'de *Musical Quarterly* dergisinde yayımladığı "Mozart and the Young Beethoven" başlıklı makalesinde bu yazmalarla ilgili çok daha farklı tespitlerini akademik çevrelerle paylaştı (*Musical Quarterly* (1920) VI (2): 276-295). Saint-Foix 1905'te Paul Graf von Walderssee'nin editörlüğünde hazırlanan yeni Köchel kataloğunda British Museum'da bulunan bu yazmaların 41a ve 52a numaralarıyla Mozart'ın bitmemiş eserleri arasında kayda geçirildiğini, ancak bu kayıt sırasında çift hata yapıldığını, bu eserlerin bitmemiş değil, bitmiş olduklarını ve üstelik Mozart'ın kaleminden değil, ama aynı derecede dahiyane nitelikleri olan başka bir besteciye ait olduklarını tespit ettiklerini yazmaktaydı. Bununla birlikte Saint-Foix'nun uzun makalesinde yazmaların Avusturya-Macaristan İmparatoru, Sultan Abdülaziz, Guatelli Paşa, paşanın oğlu ve Julian Marshall kanalıyla British Museum'a gelişlerinin hikâyesi ise hiçbir tereddüt olmadan aynen tekrar ediliyordu. Ayrıca

Harold Bauer

Sultan Abdülaziz'in böylesine kıymetli yazmalara ilgisinin bulunmadığı görüşü de bu yoruma dahil edilmişti.

Saint-Foix'ya göre bu yazmalar Mozart'a değil genç Beethoven'a aitti. 1908'de öğretmeni Theodore de Wyzewa ile birlikte bu esrarengiz yazmaları incelemeye başladılar. *Guide Musical*'de 25 Aralık 1910, 1 Ocak ve 12 Şubat 1911'de yayımladıkları üç makede bir tanesinin (trio, No. 52a) küçük Mozart ve kızkardeşi Nannerl'in Londra konserlerinde çalmaları için başka bir besteciye ait olup, ancak Mozart tarafından iki piyanoya adapte edildiğini; bununla birlikte Re majör trio'nun orijinal bir Mozart bestesi olabileceğini ileri sürdüler ve yazmaların faksimililerini 1911'de Paris Operası'nın meşhur kütüphanecisi Charles Malherbe'e gösterdiler. Yazmalar konusunda büyük tecrübesi bulunan Malherbe eserleri detaylı bir şekilde inceledikten sonra notaların kesinlikle Mozart'ın kaleminden olmadığını onayladı. Uzun analizlerin sonucunda Saint-Foix yazmaların Mozart stilini benimsemiş genç Beethoven'a ait olduğu konusunda emin bir şekilde tezini ortaya koydu.

Londra'daki "hazine"yi Saint-Foix şöyle sıralıyordu:

1. Re majör trio, piyano, keman ve violonsel. Baştaki Allegro'nun ilk iki sayfası eksik. Rondo 225 ölçüden oluşuyor. (1905 Köchel edisyonunda No. 52a).

2. Piyano için üç parça, dört el. Sonuncusu tamamlanmamış. Fa majör Gavot (Andantino), 54 ölçü; Si bemol majör Allegro, 3/4, 100 ölçü; Do minör Marzia lugubre, 6 ölçü. (1905 Köchel edisyonunda No. 41a).

3. Solo piyano için Rondo, si bemol majör. (1905 Köchel edisyonunda 1786 bestesi No. 511a).

4. Orkestra için Do majör Minüet. (1905 Köchel edisyonunda 1765 bestesi No. 25a).

Bu dört eser de başta tahmin edildiği üzere Mozart'a değil, Saint-Foix'ya göre Beethoven'a ait idi. Hatta I. Dünya Savaşı öncesi dördüncü sıradaki parçanın bestecinin 1795'te Viyana'daki değişik cemiyetler için bestelediği danslar arasında 12 Minüet'in birincisi olduğu ortaya çıkmıştı. Gavot'taki tamamlanmamış "Marzia lu-

Olga Samaroff

L. VAN BEETHOVEN
GAVOTTE IN F MAJOR
 For Pianoforte, Four Hands
 Edited by HAROLD BAUER
 PUBLISHED:
 Pianoforte, Four Hands
 Concert Version for Two Hands by Harold Bauer
 Easy Version for Two Hands by Carl Deis
 Organ Transcription by Edward Shippen Barnes
 Violin Transcription by A. Walter Kramer
 G. SCHIRMER, INC., NEW YORK

T
 This composition, Price, 40 cents, in U. S. A.

Facsimile of first page of an unpublished Gavotte for four hands by Beethoven

The present edition of an unpublished gavotte by Beethoven is due to investigations made in 1908 by Messrs. Georges de St. Foix and Théodore de Wyzewa with the object of establishing the authenticity of certain autograph manuscripts heretofore attributed to Mozart.

These manuscripts, originally in the possession of the Emperor of Austria, were presented by him, oddly enough, to no less a person than the Sultan Abdul Aziz of Turkey, who subsequently gave them to his music director Guatelli Pasha. The well known English collector Julian Marshall bought them from Guatelli's son and they were ultimately acquired by the British Museum.

A close examination of these manuscripts resulted in the startling conclusion that not only had a serious error been committed in attributing them to Mozart, but that the idiosyncrasies of style and handwriting proved beyond the possibility of doubt that they could have emanated from no other pen than that of Beethoven.

This charming gavotte, which represents Beethoven in his earliest and consequently most Mozartian period (about 1786), was played for the first time by Mme. Olga Samaroff and the editor at a concert given by the Beethoven Association on January 13, 1920, in New York.

HAROLD BAUER.

2958

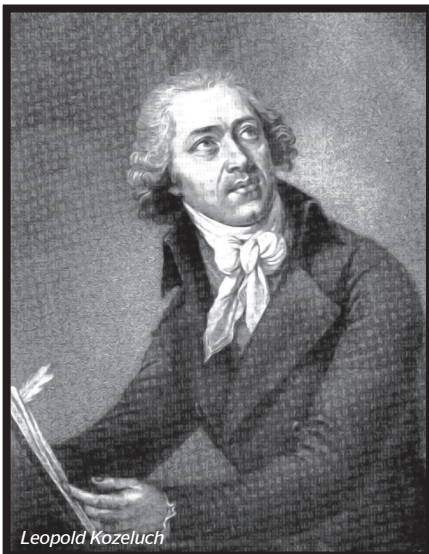
gubre" ise adeta *Eroica* Senfonisi'nin ikinci bölümüne gönderme yapar nitelikteydi. Fa majör Gavot, Debussy'nin *Children's Corner* albümünün 1908'de dünya prömiyerini gerçekleştiren piyanist Harold Bauer'in ilgisini çekti ve eseri yayıma hazırladı. Önsözünde Sultan Abdülaziz ve Guatelli Paşa'nın adlarının anıldığı, British Library'de bulunan yazmanın birinci sayfasının faksimilinin bulunduğu bu özel edisyon meşhur Schirmer Yayınevi tarafından New York'ta basıldı. 13 Ocak 1920'de ise Bauer New York'taki Beethoven Derneği'nde Gavot'u piyanist Olga Samaroff ile birlikte ilk defa seslendirdi. İkinci kocası Leopold Stokowski olan Olga Samaroff devrinin en meşhur piyanist ve pedogagları arasındaydı. Hans von Bülow'dan sonra Beethoven'ın

32 piyano sonatının tamamını halk karşısında çalan tarihteki ikinci piyanist konumunda bulunan Samaroff debüsünü ise 1905'te bedelini şahsen ödeyerek kiraladığı Carnegie Hall'da, orkestra ve şef Walter Damrosch'u da angaje ederek Çaykovski'nin 1. Piyano Konçertosu ile yapmıştı. Harold Bauer Gavot'un kaydını da gerçekleştirdi. Bu kayıt sonradan temizlenmiş dijital formatta Dal Segno firması tarafından "The Great Pianists" serisinde de yayınlandı (Vol. 13 - DSPRC053).

Bütün bu iddialara rağmen, müzikologlar tarafından ortaya atılan Mozart ve Beethoven teorilerinden, matbu nota edisyonu, konser ve kayıtlardan sonra, Guatelli Paşa'nın sattığı söylenen el yazmalarının gerçekte hangi eser olduğu konusunda doğru tespiti Otto Erich Deutsch

yaptı. Deutsch eserlerin Mozart ya da Beethoven'a ait besteler olmadığını, gerçek bestecisinin Bohemyalı Leopold Anton Kozeluch olduğunu ve parçaların onun İmparatoriçe Maria Theresa'ya ithaf ettiği *La ritrovata figlia di Ottone II* balesinde yer aldığını, eserin 18. yüzyılda basılan matbu notasından tesadüfen tespitle 1944'te ispat etti (Otto E. Deutsch, 'Kozeluch Ritrovata' *Music and Letters*, Vol. 26 (1945)). Ancak piyano aranjmanının kimin elinden çıktığı konusunda kesin bir bilgi bulunamadı. Enteresan olan, Kozeluch'un ilk defa Viyana'da 24 Şubat 1794'te sahnelenen balesiyle aynı adı paylaşan *Figlia Ritrovata* adında bir balenin Guatelli Paşa'nın sıkı ilişkilerinin bulunduğu İstanbul'daki Naum Tiyatrosu'nda da sahnelenmiş olmasıdır (*Journal de Constantinople*, 8 Aralık 1864).

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nden konuyla ilgili destekleyici herhangi bir evrak çıkmadıkça bu el yazması notaların Sultan Abdülaziz'e Franz Joseph tarafından hediye edilmiş olduğuna ve padişahın da Guatelli Paşa'ya verdiği dair açıklamalara, yukarıda aktarılan doğru bilgiye ulaşma yolculuğundaki hayret verici yanılgıların yol açtığı örneklerden ibret alarak, çok temkinli bakmak gerekir. Yine de müzikologların gerçeğe ulaşmaktaki gayretleri ve Guatelli Paşa'nın İstanbul'dan adının karışmış olduğu, Londra'dan New York'a, Mozart ve Beethoven'ın yazmaları arasında uzanan bu esrarengiz hikâye birbirinden nükteli marşlarıya tanınan ve sevilen bu İtalyan asıllı müzisyenimizin renkli hayatından bilinmeyen bir kareye daha ulaşmamızı sağlıyor. A

Leopold Kozeluch

MUSICA
 Del Ballo intrichato
LA RITROVATA FIGLIA DI OTTONE II
 Compoſta.
 e ridotta ad Uſo di Cembalo, o Piano Forte
 DEDICATA
 A S. M. L. IMPERATRICE
 MARIA TERESA DE BOURBON
 REGINA D'ONGHERIA, E BOEMIA, ARCHIDUCHESSA D'ASTRIA, &c.
 Dall' unghieſe, e riſpoſtoſiſſimo Scrivitore
 e Compoſitor
LEOPOLDO KOZELUCH.
 Maestro di Musica della Camera di S. M.
 Or. 30.
 Price 7/6.
 LONDON.
 Printed & Sold by P. M. Mitchell at his Musick ſhop, in St. Dunſon's Church-yard, where may be had by the ſame Author,
 Aſſ. a 10/6 the 2^d Edition. — 3. Three ſheets 19/6. Price 7/6.

Leopold Kozeluch: *La ritrovata figlia di Ottone II.*